
La xarxa d'adopció escolar de monuments a Tarragona: el patrimoni arqueològic com a recurs educatiu en el context de Tarragona Ciutat Educadora

Lluís Balart Boigues¹, Joan Martínez Manent²

Rebut: 27-03-2009
Acceptat: 30-04-2009

Resum

El programa educatiu «L'escola adopta un monument» s'ha desenvolupat a les escoles de Tarragona en el marc de Tarragona Ciutat Educadora i d'acord amb les dinàmiques educatives com a ciutat Patrimoni de la Humanitat. Hi han participat 22 escoles, amb una programació de dos cursos acadèmics.

És un programa complementari del currículum escolar, transversal i en xarxa, promogut per l'Ajuntament com a agent educatiu, amb la col·laboració de les escoles, per bé que s'emmarca en els processos d'educació permanent de la ciutadania. Destaca la funció educativa del patrimoni arqueològic, tangible o intangible, la seva cooperació en el procés de coresponsabilitat social en l'educació i el seu valor com a recurs educatiu en un procés d'educació integral dels participants.

Paraules clau: xarxes escolars; patrimoni arqueològic; Tarragona.

Resumen. La red de adopción escolar de monumentos en Tarragona: el patrimonio arqueológico como recurso educativo en el contexto de Tarragona Ciudad Educadora

El programa educativo «La escuela adopta un monumento» se ha desarrollado en las escuelas de Tarragona en el marco de Tarragona Ciudad Educadora y de acuerdo con las dinámicas educativas como ciudad Patrimonio de la Humanidad. Han participado 22 escuelas, con una programación de dos cursos académicos. Es un programa complementario del currículum escolar, transversal y en red, promovido por el Ayuntamiento como agente educativo, y que ha contado con la colaboración de las escuelas, ya que se enmarca en los procesos de educación permanente de la ciudadanía.

Destaca la función educativa del patrimonio arqueológico, tangible o intangible, su cooperación con el proceso de coresponsabilidad social en la educación y su valor como recurso educativo en un proceso de educación integral de los participantes.

Palabras clave: redes escolares; patrimonio arqueológico; Tarragona.

-
1. Museu d'Història de Tarragona. Carrer de Cavallers, 14. 43003 Tarragona. mht@tgna.altanet.org
 2. Ajuntament de Tarragona. Institut Municipal d'Educació. Avinguda de Ramón y Cajal, 70. 43005 Tarragona. jmartinezm@tarragona.cat

Abstract. The school network of monument adoption. Archaeological heritage as educational tool in the context of Tarragona Educational City

The educational programme «The school adopts a monument» has been developed in Tarragona schools within the Tarragona Educational City scheme and according to the educational dynamics as a world heritage city. During two academic courses, 22 schools have taken part. It is a complementary programme to the school curriculum, transversal and network-shaped, promoted by the Town Council as educational agent, and has been possible thanks to the schools, because it fits into the continuing citizenship education processes.

The programme underlines the educational role of archaeological, tangible or intangible heritage in the process of social co-responsibility in education and its value as educational tool in a process of comprehensive education of the participants

Keywords: school networks; archaeological heritage; Tarragona.

BALART BOIGUES, Lluís; MARTÍNEZ MANENT, Joan. «La xarxa d'adopció escolar de monuments a Tarragona: el patrimoni arqueològic com a recurs educatiu en el context de Tarragona Ciutat Educadora». *Treballs d'Arqueologia*, 2009, núm. 15, p. 137-152.

El programa d'adopció escolar del patrimoni cultural de la ciutat «L'escola adopta un monument» es va iniciar a Tarragona en el marc del cinquè aniversari de la declaració de la UNESCO, el dia 30 de novembre del 2000, a la ciutat australiana de Cairns, per la qual el conjunt arqueològic de Tarragona, Altafulla, Constantí i Roda de Barà —la Tàrraco romana— va rebre el reconeixement de monuments que formen part del Patrimoni Mundial. Cal destacar que aquests i altres monuments de Tarragona i rodalies són d'una gran singularitat i s'insereixen en la trama urbana i la vida quotidiana de la ciutadania, en una simbiosi entre la ciutat antiga i la nova.

El programa d'adopció de monuments a Tarragona és una iniciativa promoguda conjuntament per l'Ajuntament (Museu d'Història de Tarragona i Projecte Educatiu de Ciutat), i els Serveis Territorials del Departament d'Educació de la Generali-

tat de Catalunya. La primera fase s'ha realitzat durant els cursos 2005-2006 i 2006-2007, amb una àmplia participació de 22 centres públics i concertats d'educació Primària i Secundària, que representen gairebé la totalitat dels de la ciutat. Cal destacar la important participació de l'alumnat i el professorat, a més del suport de les mares i pares, i també del personal no docent i el teixit social relacionats amb els diferents monuments.

Cadascun dels centres participants ha adoptat un monument o espai monumental del patrimoni cultural, històric, artístic i mediambiental de la ciutat de Tarragona. A través de visites, activitats i processos formatius relacionats amb els diferents aspectes del monument, s'ha assolit l'objectiu general de promoure en els escolars el sentiment de «fer seu el monument adoptat per la seva escola», promovent alhora la seva acció com a agents que

eduquen la ciutadania, partint del seu entorn familiar i sociocomunitari, on l'alumnat esdevé promotor d'actituds de valoració i respecte vers el patrimoni històric de la ciutat, a partir del seu coneixement, de manera que sentint-lo com a propi, cooperi a mantenir-lo viu com a patrimoni comunitari.

El projecte d'adopció de monuments parteix del reconeixement de la funció central de l'escola en els processos d'educació dels més joves, en especial pel que fa a les competències relacionades amb el coneixement, la valoració i les actituds de protecció dels béns culturals comunitaris.

El programa d'adopció i, si escau, la tutela d'espais monumentals, constitueix una estratègia formativa orientada al coneixement, l'estudi i la difusió dels béns i, a través d'ells, de les arrels culturals del territori, que es desenvolupa amb la participació de les entitats educatives i les del teixit social i cultural de la ciutat.

Aquests programes cooperen en la millora del coneixement i la presa de consciència de la ciutadania tradicional o novvinguda, pel que fa al reconeixement dels monuments com a valors i signe d'identitat col·lectiva, ajudant en els processos de millora de la cohesió social a través de l'assoliment del sentiment de pertinença, de responsabilitat i de solidaritat promogut a través de les diferents activitats dels programes d'adopció de monuments.

A més de promoure el coneixement dels béns culturals, en determinats casos n'evita l'oblit i la degradació, a més de promoure, si escau, la tutela de la seva conservació per part d'institucions, entitats o empreses, gràcies a la difusió del seu coneixement i la valoració com a patrimoni social, d'acord amb la concepció de patrimoni que promou la UNESCO en la Convenció sobre la Protecció del Patrimoni Mundial (1972)³.

Premis i reconeixements: L'Escola Adopta un Monument ha estat objecte de diferents reconeixements com ara: Mençió d'Honor d'Europa Nostra, lliurat per la reina Sofia com a presidenta d'honor; els XXX Premis Baldiri Reixac i altres.

El Museu d'Història de Tarragona i el patrimoni històric de la ciutat

L'adopció de monuments consisteix a incloure en el projecte curricular de centre el coneixement i la difusió d'un monument. La seva realització implica la preparació de les programacions i activitats específiques per part del professorat responsable en els centres participants, la recollida i sistematització d'informació patrimonial i la creació de materials didàctics adients. La campanya «L'escola adopta un monument» s'adreça a la població escolar de la ciutat de Primària i Secun-

3. Gran Enciclopèdia Catalana. Article **Patrimoni** http://www.enciclopedia.cat/fitxa_v2.jsp?NDCHEC=0251233, consultat 16/02/09): «(...) la noció de patrimoni s'amplia cap al conjunt d'elements que remetent a la identitat dels pobles: l'entorn, els costums, les tradicions, el paisatge, l'art, el llenguatge, etc. El patrimoni s'entén, d'aquesta manera, com un producte comú de la geografia i de la història: la identitat cultural dels pobles és formada per tot un conjunt d'elements interrelacionats. Aquesta concepció integradora del patrimoni, refermada per la UNESCO en la Convenció sobre la Protecció del Patrimoni Mundial (1972), planteja que la riquesa natural és inseparable de la història i que els testimonis de l'home i de la natura constitueixen un únic patrimoni per a la humanitat.»

dària per aproximar-los al coneixement del patrimoni històric i artístic de Tarragona, una ciutat on el patrimoni arqueològic del món antic té una especial importància. La seva valoració a través de la comprensió és essencial en la formació d'una consciència cívica que ajudi a la seva conservació a través de l'ensenyament.

El programa s'aplica a monuments de totes les èpoques, però ens referirem en aquest cas als que s'han interpretat i restaurat gràcies a les intervencions arqueològiques. De manera especial, els que gestiona el Museu d'Història de Tarragona.

El Museu d'Història de Tarragona

El Museu d'Història de Tarragona (MHT) és de titularitat municipal. El seu antecedent va ser el Museu de la Ciutat. Es va obrir la seu de Casa Castellarnau l'any 1977 que substituïa al Patronat Municipal de Belles Arts i se li van assignar els fons de l'anterior Museu de la Ciutat i la col·lecció Molas, que havia estat adquirida per l'Ajuntament. Es tracta d'una col·lecció eclèctica d'objectes procedents de troballes arqueològiques i de material etnogràfic d'interès científic relatiu. Posteriorment s'hi han anat incorporant altres col·leccions, pintures del crític d'art madrileny Sánchez Camargo, obres dels artistes locals Joan Baptista Plana i Martínez Lanzas.

L'any 1992 va passar a gestionar tots els immobles i recintes arqueològics municipals, el que li conferí la seva singularitat, perquè constitueixen el valor més important dels béns que custodia. La Generalitat de Catalunya qualifica tot el terme municipal de Tarragona de zona arqueològica, cosa que ratifica la importància del jaciment. Una part important de les restes que han sobreviscut són

immobles procedents principalment de la formidable obra de monumentalització del recinte provincial. Les restes de Tàrraco van rebre la qualificació de Monument Històrico-Artístic l'any 1924, i l'any 2000 la UNESCO atorgava al conjunt monumental de restes de Tàrraco la condició de Patrimoni Mundial.

Els recintes arqueològics museïtzats que el MHT gestiona es diferencien tan per la tipologia del monument i la finalitat primària que se li va donar, com pels usos posteriors que ha tingut, cosa que en condiciona la interpretació i el tractament que se li ha de donar.

Dos d'ells estan situats fora de la ciutat, envoltats de terrenys rústics. Per aquesta raó, al seu interès arqueològic i històric s'uneixen l'ambiental: la preservació de l'espai natural. Un és el parc de l'aqüeducte romà del Pont del Diable, obra hidràulica que duia aigua del riu Francolí a la ciutat de Tàrraco. Com a peça destacada té unes arcades sobre les quals transcorria un tram d'un aqüeducte amb origen al riu Francolí que portava aigua a la part baixa de la ciutat romana. Popularment rebé el nom de Pont del Diable, però a més conserva un forn de calç i diverses pedreres, elements emprats en la construcció de l'aqüeducte. Quan en època baix imperial es produí la decadència de la vida urbana, aquesta instal·lació va quedar abandonada. L'altre és la pedrera del Mèdol, que va començar a ser explotada pels romans. És la més espectacular de les deu que es coneixen d'aquella època. La fossa té 200 metres de llarg i una amplada que oscil·la entre els 10 i els 40 metres. El seu element més destacat és una grandiosa agulla de 16 metres d'alçària que indica el nivell original de l'extracció. És possible que seguís en explotació en època medieval, però és difícil de precisar.

L'excavació ha dotat aquell espai d'un microclima que el fa especialment apte perquè hi prosperin espècies de flora i fauna en perill d'extinció, o amenaçades en altres indrets.

Dins la ciutat, on hi hagué la trama urbana d'habitatges de Tàrraco, el MHT gestiona el recinte del Fòrum Local o Fòrum de la Colònia, que es va localitzar durant la construcció de l'eixample de la ciutat que s'executà a començaments del segle XX. Està dividit en dos sectors per un carrer modern: a l'occidental, es conserven els basaments i els materials arquitectònics de part de la basílica, i a l'oriental, un carrer amb una claveguera i restes d'edificis. Aquesta zona de la ciutat es va anar abandonant a partir del segle IV, es va enrunar i durant segles va restar com a camps erms o de conreu.

El Passeig Arqueològic és un espai enjardinat d'estil romàntic que es va inaugurar l'any 1933. Es troba entre la muralla romana, que es va començar a construir en el segle II abans de Crist, i una falsa braga del segle XVIII, construïda per les tropes angleses de lord Stanhope. L'any 1933 es van inaugurar les obres d'enjardinament, degudes a l'arquitecte Jeroni Martorell, que li donà l'aspecte, que encara conserva actualment, de jardí romàntic amb peces arqueològiques originals, procedents d'altres indrets de la ciutat, parts de columnes i pilastres, sarcòfags i làpides amb epigrafia, disperses al llarg del recorregut. També s'hi pot admirar una reproducció en bronze de l'August de Prima Porta, regal del govern italià presidit per Mussolini, i una còpia de la Lloba Capitolina, regalada a la ciutat per una empresa italiana, que recentment ha estat objecte d'un acte vandàlic, el robatori de les figures de Ròmul i Rem, a part de diverses làpides commemoratives.

La resta d'immobles corresponen als fragments de la monumentalització que es va fer en el segle II dC a l'interior del recinte emmurallat, a la part més elevada. Es va organitzar en tres terrasses, el que va exigir una gran obra d'anivellament, a partir de l'adopció de diverses solucions d'enginyeria. La terrassa més elevada corresponia al recinte sacre, que tenia una extensió de 20.808 m² tancada almenys per tres bandes per un pòrtic i en el seu interior s'enlairava el temple de culte imperial. Al sud d'aquest espai, en una cota inferior, es bastí la plaça de representació, tancada per un criptopòrtic, o s'ubicaven dependències de l'administració imperial, que envoltava un espai amb jardins obert, de 266 metres de llargada i 151 d'amplada. El conjunt ocupava una superfície de 55.560 m². En el costat sud, novament en un nivell inferior, tancava el conjunt monumental el Circ, edifici dedicat a espectacles hípics principalment.

A partir del segle V, en el procés de disgregació de l'imperi, aquest conjunt va anar perdent la seva funció primària i es va anar ocupant com a zona residencial alhora que es desmuntaven els edificis que havien estat seus oficials per reaprofitar-los per a habitatges, a l'igual que la resta del conjunt, a mesura que es despoblava la ciutat entre un nucli proper al mar i l'acròpoli. Durant segles aquesta ha estat la fesomia urbana de Tarragona. La ciutat feudal es bastí sobre les dues terrasses superiors, edificant una muralla sobre el mur de tancament de la segona terrassa que la separava del Circ, espai que es començà a ocupar amb estructures urbanes a partir del segle XIV.

D'aquest enorme edifici només han sobreviscut parcialment els dos extrems de la terrassa de representació, en què hi havia unes torres amb escales que permetien la

comunicació entre els dos nivells. Aquestes torres van ser destinades a altres usos amb posterioritat, motiu pel qual s'hi van introduir modificacions per adaptar-les. La situada en l'extrem oriental, que va ser Castell del Rei, és el que es coneix com Pilats, o Pretori. En l'actualitat és un recinte de l'MHT, juntament amb el que queda dempeus del criptopòrtic perimetral en aquest extrem. Aquest edifici connecta amb la capçalera del circ, la part oposada a les carceres, que forma part igualment del recinte museístic. Finalment, en l'extrem occidental es conserva també un tram del criptopòrtic, el que es coneix com la Volta del Pallol, on l'MHT té instal·lada una maqueta que reproduïx la Tàrraco del segle II dC, que és l'inici habitual de les visites a les restes de la Tàrraco romana.

Relacionat amb tot aquest conjunt, però situat extramurs, es construí l'amfiteatre, a finals del segle I o començaments del segle II. Va ser reformat durant el primer quart del segle III. L'any 259 hi van ser martiritzats Fructuós, Auguri i Eulogi, bisbe i diaques respectivament de l'església cristiana de Tàrraco. Aquest fet determinaria la destinació posterior de l'espai. Quan fou amortitzat com edifici d'espectacles sobre l'arena s'hi construí una església visigòtica dedicada als màrtirs, amb elements reaprofitats del mateix amfiteatre. En època feudal s'hi edificà una nova església d'estil romànic sobre l'anterior, i un edifici conventual que va ser utilitzat per diversos ordes, fins que acabà convertit en penal per als presos que treballaven a les pedreres d'on s'obtenia la pedra per construir el port modern.

Completen les dependències de l'MHT dues cases nobiliàries de Tarragona, que presenten una menor presència de restes arqueològiques. Casa Canals va ser construïda a finals del segle XVIII i presen-

ta una interessant seqüència estratigràfica, ja que a part de l'edifici, habitat fins a finals del segle XX per membres de la família Canals, conté mobiliari i peces d'arts decoratives del segle XIX principalment. S'edificà sobre el mur exterior de la muralla romana, i sota el jardí hi ha restes d'edificis medievals que s'enderrocaren durant la Guerra dels Segadors, i un refugi antiaeri excavat durant la Guerra Civil de 1936-1939.

Casa Castellarnau és un edifici que data del segle XV. Carles de Castellarnau, membre d'una família procedent d'Alins, un poble de la vall Ferrera, l'adquirí al segle XVIII i hi va fer importants reformes a l'interior i a la façana. Com la resta d'edificis del carrer de Cavallers, on està ubicat, en el seu interior es troba el mur meridional de contenció de la segona terrassa del recinte de representació, aprofitat per construir a sobre la muralla feudal. El segon pis d'aquest edifici acull actualment les oficines administratives de l'MHT.

Altres monuments arqueològics

A més dels monuments gestionats per l'MHT, la Generalitat de Catalunya és titular de dos espais arqueològics que també formen part del conjunt Patrimoni Mundial. Es tracta del Teatre Romà, situat a la part baixa de la ciutat, prop del mar, que actualment es troba tancat a les visites. Formava part d'un conjunt urbanístic relacionat directament amb el fòrum local. Va ser construït en el segle I aC. Al segle II se n'enriqueix la decoració, tot i que pocs anys després va caient en l'abandonament i al segle III sembla que ja no s'utilitzava. Com la resta d'edificis de la colònia va quedar en l'oblit, sepultat per sediments i materials d'enderroc. Va ser descobert a finals del segle XIX i s'excavà

en diverses ocasions durant el segle XX, cosa que no impedí que a sobre es construís una planta embotelladora d'oli que en malmeté seriosament l'estructura.

A uns quatre quilòmetres de la ciutat, en direcció a Barcelona, hi ha la Torre dels Escipions, un monument funerari del primer terç del segle I. La seva denominació es basa en l'errònia identificació de dos relleus del déu Atis, una divinitat usualment relacionada amb els rituals funeraris, amb els germans Escipió. Es tracta d'un monument funerari turriforme, dividit en tres cossos; un basament de $4,47 \times 4,72$ metres i 1,89 metres d'alt, sobre el qual hi ha una motllura que suporta el segon cos, de $4,05 \times 4,05$ m i 3,8 m d'alçària en què es van esculpir els Atis i una inscripció; una altra motllura separa el tercer cos de $3,36 \times 3,36$ m i 3,22 m d'altura, amb un baix relleu que representa dos personatges dins una fornícula. El coronament s'ha perdut completament. És possible que en algun període s'utilitzés com torre de guaita.

És imprescindible referir-se al Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, institució de la qual és titular el Ministeri de Cultura del govern espanyol, i dir que la seva gestió està transferida a la Generalitat de Catalunya. Les seves col·leccions són d'extrema importància per a la comprensió de la cultura material dels habitants de Tàrraco ja que s'hi dipositen totes les troballes d'objectes mobles de les excavacions fetes a Tarragona.

De l'MNAT depèn també una necròpoli tardoromana del Francolí, anomenada paleocristiana pel gran nombre d'enterraments que presenten símbols cristians. Es tracta d'una àrea funerària descoberta a començaments dels anys vint del segle passat en construir la fàbrica de tabacs que s'ubicà en aquell indret. En conjunt es

tractava d'un espai d'enterraments vora les vies de comunicació, amb petites concentracions de tombes en espais determinats. Sembla que l'enterrament dels màrtirs cristians Fructuós, Auguri i Eulogi va propiciar la concentració de tombes al seu voltant, que va donar lloc a una *tumulatio ad sanctos*. Actualment aquest recinte resta tancat a les visites.

A la vora es van descobrir unes restes que corresponien a un edifici basilical i altres construccions que s'han interpretat com un possible complex monacal. El conjunt es troba en l'actualitat a la planta soterrada d'aparcament de vehicles d'un centre comercial que es va descontextualitzar degut que va ser desmuntat completament i es va baixar de cota.

La interpretació dels espais

Durant els darrers trenta anys els estudis arqueològics sobre Tàrraco han aportat dades interessants sobre l'estructura i l'evolució de la ciutat. El coneixement que es té sobre la interpretació facilita la comprensió de la seva morfologia actual. Hi ha una respectable quantitat de material científic publicat, el que aporta una important documentació per programar la tasca pedagògica.

Les possibilitats d'interpretació planegen la dificultat d'imaginar la restitució dels edificis a partir de les restes conservades, que han patit agressions, modificacions i mutilacions tant per l'activitat antròpica com per l'envelliment dels materials constructius. Com que la majoria de restes arqueològiques immobles han estat la base de successius aprofitaments duts a terme pels habitants de cada moment, el seu estudi es pot fer amb un enfocament metodològic cronològic, és a dir, fixant una data, o unes dates d'inici i final d'un període, per

comprendre la morfologia, la funcionalitat i la relació amb el territori i la població en el moment triat, ja sigui el de la seva construcció, o qualsevol altre que es decideixi. O bé diacrònic, diferenciant parts afegides i mutilacions patides per l'edifici original en el transcurs del temps, adaptant-lo a les necessitats de cada moment.

Qualsevol plantejament triat permet un ampli ventall de camps d'estudi, la morfologia de l'edifici, la seva funcionalitat, l'emplaçament, les tècniques constructives i els materials; qüestions que es poden posar en relació amb l'economia i el pensament simbòlic de cada moment de la societat, contextualitzar-los i relacionar-lo amb els fets històrics generals.

L'escola adopta un monument

Contextualització del projecte

Antecedents del projecte. La idea del projecte es fonamenta en «La scuola adotta un monumento»⁴, iniciat a Nàpols l'any 1992 per la Fondazione Napoli Novantanove, entitat constituïda l'any 1984, a iniciativa de Maurizio Barracco e Mirella Stampa Barracco, amb l'objectiu de contribuir al coneixement, la promoció i la valoració del patrimoni cultural de Nàpols i del Mezzogiorno. Posteriorment s'ha desenvolupat en una xarxa de centenars de ciutats i pobles d'Itàlia.

Antecedents a la resta d'Europa⁵. A partir de 1991, es desenvolupa en diver-

sos països europeus, patrocinat pel Consell d'Europa, amb el nom de European Heritage Days i a través d'altres programes com Associations du patrimoine et des paysages (FR)⁶, Pegasus Foundation, School's Heritage Websites (NZ), English Heritage-Education Service (UK)⁷. També s'ha implantat en diferents ciutats d'Espanya i de Catalunya, entre d'altres, Toledo (1995-1998), Sagunt (2003-2004), Cambrils (2001-2003), Sant Quirze del Vallès (2004-2005) i Tarragona (2005-2007).

Cal destacar com antecedent la iniciativa desenvolupada a França l'any 1984: Portes Ouvertes sur les Monuments Historiques, la qual posteriorment s'estén a diversos països europeus.

Participació

Agents implicats, a més dels actors directes i membres de la comunitat educativa: Ajuntament de Tarragona: Àrea de Patrimoni, Cultura i Ensenyament; Museu d'Història de Tarragona i Projecte Educatiu de Ciutat.

Altres col·laboradors: Patronat Municipal de Turisme de Tarragona i Conselleria de Relacions Ciutadanes. Generalitat de Catalunya: Serveis Territorials del Departament d'Educació a Tarragona, Serveis Territorials del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Museu Arqueològic Nacional de Tarragona.

4. Fondazione Napoli Novantanove <http://www.oldcalabria.it/adotta/storia/progetto.php>, consultat 2/2/2009.

5. Laboratori d'Arqueologia i Ensenyament, Universitat Autònoma de Barcelona http://seneca.uab.es/arqueologia/educacio/pdf_educacio/pdf_adopcio/adopcio_web.pdf, consultat 15/02/2009.

6. <http://www.associations-patrimoine.org/>, consultat 16/02/2009.

7. <http://www.english-heritage.org.uk/server/show/nav.1571>, consultat 16/02/2009.

Teixit social i associatiu de la ciutat. En funció de les tradicions i les característiques de cadascun dels monuments les escoles incorporen als seus programes la participació d'institucions de la ciutat i entitats relacionades per raó dels seus objectius, continguts, activitats artístiques o altres aspectes relacionats amb el monument.

Actuacions facilitadores. Programes, projectes i activitats educatives, de cooperació amb les escoles, relacionades amb el patrimoni cultural de la ciutat

Per apropar el patrimoni històric a la ciutadania i als escolars de la ciutat, l'Àrea de Cultura, Patrimoni i Educació, a través del Museu d'Història de Tarragona i el Projecte Educatiu de Ciutat, promou, amb criteris d'educació integral, un ampli ventall d'actuacions educatives, actives i participatives, adreçades als centres escolars, a fi de facilitar-los l'accés al coneixement del patrimoni cultural, històric i monumental de la ciutat.

A més de l'entrada lliure als museus i als recintes museïtzats per a grups d'escolars organitzats, que ofereixen les diferents institucions de la ciutat amb competències en la gestió dels museus (Casa Museu Castellarnau, Passeig Arqueològic, Pretori i Circ, Amfiteatre Romà, Catedral i Museu Diocesà, Museu d'Art Modern, Museu Nacional Arqueològic, Museu i Necròpolis Paleocristians...) es porten a terme una sèrie de programes, projectes i activitats educatives en relació amb el patrimoni cultural de Tarragona:

— Conèixer les ciutats patrimoni: El programa pretén que els alumnes d'Educació Secundària Obligatoria, que viuen i estudien en ciutats patrimoni

de la humanitat, aprenguin a conèixer i valorar no només la seva ciutat, sinó la resta de ciutats que ostenten el mateix títol, a través de treballs realitzats a les aules per grups d'alumnes, sota la direcció del seu professorat i sobre uns temes prèviament determinats.

- Tàrraco Viva. Tàrraco Viva és un festival cultural internacional dedicat i especialitzat en la divulgació històrica de l'època romana, amb una especial atenció a les escoles. Les jornades Tàrraco Viva comencen a organitzar-se l'any 1999 (més una edició pròleg l'any anterior) amb motiu dels actes de suport ciutadà a la candidatura de Tàrraco com a Patrimoni Mundial de la UNESCO. L'èxit de les jornades va fer veure la necessitat de celebrar-les anualment, amb independència de la candidatura. Les jornades van continuar organitzant-se, i gaudeixen d'una gran acceptació i participació de públic, que millora anualment pel que fa al nombre de visitants locals, de la resta de Catalunya, de l'Estat o d'altres procedències internacionals.
- Projecte Educatiu de Ciutat (PEC). El seu desplegament promou la progressiva transformació de la ciutat en ciutat educadora, fet que comporta l'adopció de criteris de coresponsabilitat social en l'educació, treball en xarxa, transversalitat..., orientats a potenciar l'educació integral i de qualitat, superant la concepció de l'educació sectorialitzada i d'una gestió parcel·lada dels processos educatius, realitzada a través de l'aplicació de solucions burocràtiques tradicionals que defugen la intervenció educativa i esdevenen ineficaces i difícils de legitimar. Promou la funció de la ciu-

- tat com agent educatiu i, en ella, la funció del patrimoni com a recurs educatiu per a les escoles i la ciutadania.
- Visites guiades per a escoles a l'Ajuntament. Es poden fer segons dues modalitats:
 - 1) Amb continguts relacionats amb la ubicació de l'edifici sobre el jaciment del Circ romà, la seva contextualització històrica i els elements arquitectònics i artístics de l'edifici i les obres d'art que hi ha dipositades.
 - 2) Amb continguts relacionats amb la funció de l'Ajuntament com a institució i el seu funcionament des de la perspectiva democràtica i de participació ciutadana.
 - Candidatura a la Capital Europea de la Cultura 2016. La nostra bimidlenària ciutat de Tarragona va decidir presentar la seva candidatura com a Capital Europea de la Cultura 2016, per unanimitat dels cinc grups polítics de l'Ajuntament, en data 3 de desembre de 2004. Des d'aleshores la ciutat en conjunt viu i col·labora en el projecte, sigui donant-hi suport o aportant idees, propostes o com a voluntari i altres formes de participació per a la candidatura.
 - Activitats del Museu Nacional d'Arqueologia de Tarragona (MNAT). Ofereix diferents activitats, recursos didàctics i multimèdia sobre el conjunt històric i monumental i els principals jaciments arqueològics de la ciutat. Entre d'altres podem destacar els tallers:
 - Divertim-nos amb els romans! Taller d'iniciació a la història;
 - Per Júpiter!... entrarem a l'Olimp? Una introducció al món de la mitologia clàssica.
 - Retrobem-nos a Tàrraco. Taller de descoberta del Museu.
 - Vine al Museu i... queda't de pedra! Una manera lúdica i participativa d'aproximar-se a la cultura romana.
 - Posa ordre a l'Olimp! Taller de mitologia clàssica.
 - Encaixa la història! Taller d'Arqueologia: una introducció a la metodologia científica.
 - Caius i Faustina et conviden a la vil·la. Taller de descoberta de la vil·la dels Munts.
 - Al taller de Terenci Càndid... Construcció i decoració d'una vil·la romana: Centelles.
 - DQM parles? VOX POPVLI. Com. La comunicació a partir de les restes epigràfiques que es conserven al Museu.
 - Viatja a Tàrraco! Un recorregut pel Museu Arqueològic per descobrir la ciutat de Tàrraco de la mà d'un explorador.
 - Itineraris, activitats i visites teatralitzades en els museus i edificis històrics. Organitzats pel Museu de Tarragona i Patronat Municipal de Turisme. Són itineraris històrics per visitar les zones i edificis de la ciutat a través de les rutes romana, medieval, moderna, contemporània, modernista i de la reconstrucció de les festes i tradicions tarragonines i altres activitats temàtiques de teatralització històrica i representació de llegendes relacionades amb fets, situacions i edificis del patrimoni.
 - Visites guiades i activitats de portes obertes i actuacions artístiques... que ofereix el Museu de Tarragona en relació amb els itineraris i esdeveniments de la ciutat.

Patrimoni cultural i ciutat educadora: la xarxa d'adopció escolar en el context de la ciutat educadora

D'acord amb els criteris de Ciutat educadora, el conjunt de la ciutat i en particular el patrimoni cultural, històric i mediambiental, aporten un ampli ventall de recursos educatius per a les escoles i també per a l'educació permanent de la ciutadania. En el projecte «L'escola adopta un monument» la ciutat esdevé font de recursos educatius, a més d'escenari i marc de confluència de diferents agents, escenaris i processos educatius, en un context de coresponsabilitat educativa i treball en xarxa.

La ciutat educadora, com agent educatiu, coopera amb les escoles de la ciutat en l'educació i l'assoliment de competències relacionades amb el coneixement i la reflexió sobre la història, la cultura, les tradicions, el mediambient... del territori on està ubicat cadascun dels centres. Així mateix, la ciutat educadora coopera en la presa de consciència de l'alumnat, com a ciutadans responsables, creatius, actius i participatius, en relació amb els valors, el respecte i la protecció del patrimoni històric i mediambiental.

Els projectes d'adopció faciliten als més joves la «recuperació» i l'accés al coneixement i potser l'ús dels espais de la ciutat, on desenvolupar activitats físiques, culturals, educatives, relacionals... de manera que, més enllà de l'educació a l'aula, es potencia la implicació dels escolars en tasques socials com a exercici de coresponsabilitat, desenvolupat amb la col·laboració de les institucions, les entitats, el teixit associatiu i la ciutadania; de manera que l'educació dels infants assoleix una dimensió activa, de participació comunitària i social, que els dóna l'oportunitat de tenir

cura i cooperar en projectes de millora de l'entorn on viuen.

En síntesi, l'Ajuntament de Tarragona dóna suport als programes educatius relacionats amb el patrimoni històric de la ciutat de Tarragona com a Ciutat Patrimoni de la Humanitat i Ciutat Educadora, des de la perspectiva de l'educació permanent i com aportació per a l'exercici del dret i el deure de participar i actuar, desenvolupant les potencialitats educatives del patrimoni cultural de la ciutat, com un factor socioeducatiu rellevant per treballar, entre d'altres, l'educació intercultural i la convivència en la diversitat cultural, des d'una perspectiva de creixement personal de l'alumnat i del progrés i la qualitat de vida de la ciutat de Tarragona.

Interacció educativa de les xarxes de ciutats

Les avaluacions destaquen el valor educatiu dels intercanvis i les relacions entre els participants de diferents ciutats. S'observa que els resultats han estat més profitosos en la mesura que els estudiants, a més d'aprofundir en la tasca del coneixement del patrimoni i la història de la pròpia ciutat, han començat a observar, relacionar-se i, especialment, comunicar els seus treballs i activitats, en processos d'intercanvi escolar amb altres experiències i situacions que es desenvolupen en altres centres de la ciutat i en altres ciutats.

Es constata també com l'aparició de tipologies temàtiques, resultat del desenvolupament conceptual i l'aprofundiment, en especial a nivell dels subprojectes o àmbits d'actuació, ha generat l'aparició de nous centres d'interès per part dels participants, com ara la cultura de la diversitat, el medi ambient, la sostenibilitat, la convivència, la mediació comunitària i intercultural, en la mesura que són pre-

sents en la seva realitat social i ambiental. El projecte promou la comunicació i la creació de nexes interculturals i emocionals que cooperen en la convivència i la cohesió social de la població escolar i la ciutadania en l'escola, el barri, la ciutat.

Aquestes perspectives i visions generen noves propostes i camps d'actuació, com els que han realitzat diferents ciutats d'Itàlia i d'Europa en general, a través del programa «L'escola adopta la ciutat»⁸, un programa promogut també per la Fondazione Napoli Novantanove.

Una de les escoles, el Col·legi del Sagrat Cor, participa en el programa europeu RoSaCe⁹, projecte pilot on es treballen des d'una perspectiva transversal i integral les relacions existents entre l'escola i la ciutat i els problemes que els escolars observen més enllà del context interior de l'escola i l'aula, de manera que el conjunt de la comunitat escolar assumeix una funció d'anàlisi crítica i responsable, amb la participació de l'administració local de la ciutat i altres sectors de la comunitat educativa.

Els projectes de l'escola adopta un monument a Tarragona (2005-2007)

Trets generals

Escoles participants: en la majoria dels casos hi participen individualment, però també es va crear una xarxa dels tres centres educatius públics del barri de Sant Pere i Sant Pau (2 CEIP i 1 Institut). Els projectes són aprovats pel Consell Escolar de Centre: una bona pràctica per promoure la parti-

cipació i la implicació del conjunt dels membres del Consell Escolar del Centre i del Claustre, que ajuda a assolir un adequat suport per a l'organització de les activitats.

Durada: dos cursos (2005-2006 i 2006-2007). El proper curs es preveu una nova convocatòria, mantenint el monument d'adopció, d'acord amb les propostes formulades pels centres.

Monument adoptat: la majoria de centres adopten monuments de la Tàrraco romana, per bé que alguns adopten altres monuments de la resta del patrimoni monumental de la ciutat, espais naturals o altres monuments culturals o altres relacionats amb personatges, com el cas del monument a Félix Rodríguez de la Fuente.

Justificació/motivació: d'acord amb la recomanació de la convocatòria, s'han elegit monuments de l'entorn de l'escola, per potenciar el coneixement i la proximitat habitual entre l'alumnat i el monument. Altres aspectes que intervenen en la selecció són el fet de tractar-se d'un monument poc visitat i no gaire conegut, que requereixi atenció i que se'n promogui la valoració. I que incorpori motius temàtics o altres aspectes d'interès per a la comunitat educativa del centre.

Objectius principals:

- Donar a conèixer el monument a l'alumnat, al barri i a la ciutat.
- Formar l'alumnat en història, cultura, arts, desenvolupament de la ciutat, medi ambient i altres temes relacionats amb el monument adoptat.
- Promoure la responsabilitat i la impli-

8. <http://www.napoli.com/viewarticolo.php?articolo=20386>, consultat 5/02/2009

9. RoSaCe (Road Safety Cities in Europe), <http://www.rosace-europe.net/>, consultat 12/03/2009

ció de l'alumnat en actuacions relacionades amb la cura, la protecció i la funció educativa dels recursos de la ciutat, participant activament en determinades actuacions.

- Potenciar la cooperació entre els centres educatius, les institucions i la xarxa d'agents.

Pla de treball integral i en xarxa d'agents educatius, en un context d'escola comprensiva i integradora en la ciutat educadora.

Participants: donat que el projecte es desenvolupa en dos cursos acadèmics, es potencia la participació de tots els nivells i situacions de la diversitat i la comunitat escolar, de manera que tots se sentin part del projecte.

Professors: en general han participat dos professors coordinadors en cada curs escolar, a més de fins a tres professors per cada departament implicat i un nombre variable en cada centre, en funció de la participació transversal i les diferents activitats que s'han de realitzar.

Alumnat: l'adopció de monuments és un projecte participatiu del conjunt de la comunitat educativa de cada centre, per bé que, pel que fa a l'alumnat, hi ha diferents tasques i nivells d'implicació i responsabilitat en el projecte o en tasques especials, articulant una xarxa d'unitats d'actuació, d'acord amb la diversitat d'interessos educatius i ritmes d'aprenentatge. La coordinació de tots aquests nodes temàtics genera una xarxa que articula i facilita la implicació de tot el centre. Cal destacar les aportacions i la participació, sovint, entusiasta d'altres grups com l'aula d'acollida i l'aula oberta. Els estudiants i el patrimoni

del seu barri o ciutat. La difusió del coneixement i la valoració per part de l'alumnat del patrimoni de la ciutat, històric i ambiental, tangible i/o intangible, en especial dels monuments adoptats, que ja no els serà mai més indiferent sinó una part important del seu entorn. A més de passar-s'ho bé han après a mirar el patrimoni de la ciutat amb uns altres ulls, ja que normalment es valora més el de fora que el propi.

Entitats participants: s'ha promogut i coordinat la participació del teixit social com a xarxa d'agents educatius, d'acord amb els criteris d'integralitat i ciutat educadora. El treball i les dinàmiques en xarxa han potenciat la interacció entre els centres i les entitats relacionades, d'acord amb els diferents aspectes i visions que conflueixen en el monument.

Procés de treball en el projecte pedagògic

«L'escola adopta un monument» és una proposta interdisciplinària, transversal i de desenvolupament en xarxa, per treballar transversalment en els centres educatius, amb la participació de les diferents àrees i departaments, les quals aporten les corresponents visions disciplinàries per assolir una aproximació global i integral al monument i al seu entorn. Per tant, s'ha desenvolupat un volum important d'activitats transversals de recerca, descripció, càlcul, interpretació, representació creativa, expressió, aprofundiment cultural i contextual, comunicació en diferents llengües, educació física, ciències naturals... des de cadascun dels departaments dels centres educatius.

Àmbits de treball: (text elaborat a partir d'exemples representatius i de la síntesi

si de les memòries de les actuacions que han realitzat els centres participants, en especial del SES Sant Salvador).¹⁰

1. *Recerca, anàlisi de dades, activitats de descoberta i coneixement del monument i el seu entorn:*

1.1. Recerca en les fonts històriques: recollida d'informació documental, històrica i contextual, a més de la realització de visites i dinàmiques actives i participatives.

Fonts d'informació: recerca en fonts d'informació orals, materials (monuments, aparells, estris, vestuari...), documentals i bibliogràfiques, en suport paper i/o digital.

Entorn natural: coneixement i anàlisi de l'entorn natural (ciències naturals).

Procés de construcció del monument: recollida de documentació, dades i detalls constructius (tecnologia)

Història i context social, econòmic: comprensió del context i l'evolució històrica del monument (ciències socials).

Imatges, art, reproduccions: cerca, selecció i classificació d'imatges de representacions (pintures, vinyetes, escultures...) de diferents moments històrics del monument (visual i plàstica)

Música: cerca de les composicions musicals relacionades amb el monument, selecció i, si escau, gravació, reproducció, interpretació, representació de les danses... (educació musical).

1.2. Coneixement i documentació de la situació actual.

Itineraris: realització de recorreguts a peu i fotogràfics pel monument (educació física)

Esports: pràctica d'esports a l'entorn natural del monument (educació física).

Literatura: Recerca de textos literaris relacionats amb el monument (llengua catalana).

Llengües: cerca de documents o altres fonts en llengües estrangeres (llengües estrangeres).

Dades: recull d'estudis, enquestes i estadístiques sobre el monument, el seu coneixement i/o altres aspectes de l'actualitat social, cultural i política (ciències socials).

2. *Activitats informatives, de dinamització i promoció d'una àmplia participació de tots els sectors de la comunitat educativa:*

Elaboració de treballs de representació plàstica del monument i decoració ambiental de determinats espais comuns o específics del centre.

Disseny i producció d'activitats educatives i/o jocs realitzats en materials físics o aplicacions informàtiques.

Elaboració de materials «publicitaris» de suport al procés d'informació, difusió i adhesió al projecte d'adopció.

Realització d'exposicions, presentacions informatives, pòsters i altres estratègies participatives de comunicació i informació per a la difusió del projecte d'adopció, la seva valoració i per potenciar la implicació de la majoria de membres del centre i, per extensió, de la comunitat educativa.

10. SES Sant Salvador i xarxa de centres del barri de Sant Pere i Sant Pau. Exemple d'integralitat i transversalitat, a partir de la memòria de la xarxa de centres públics del barri de Sant Pere i Sant Pau, i pel que fa a la transversalitat interdepartamental en el centre s'ha utilitzat la memòria i el multimèdia del SES Sant Salvador.

Estratègies de treball en xarxa d'agents: institucions, centres, entitats i ciutadania.

3. Aspectes metodològics

Metodologia activa, participativa i per projectes per part de l'alumnat, el professorat i les mares i pares, individualment o a través de les AMPA.

Motivació i implicació en un marc d'educació emocional i desenvolupament de les competències i capacitats diverses, segons la diversitat de l'alumnat i les cultures dels participants i altres factors diferencials.

Utilització de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC).

Recerca d'informació i realització del treball utilitzant la xarxa d'internet i les TIC, enregistrament de veu i so, muntatges d'imatges i document multimèdia final aplegant tot el material d'imatges, so i audiovisuals elaborat.

El projecte s'inclou en la programació curricular dins dels crèdits comuns.

Es treballa per cicles durant un cicle complet dels alumnes de les diferents etapes.

Metodologia diversa a les aules, treball de camp realitzat en el monument...

Constitució d'una comissió de seguiment integrada per membres dels cicles implicats.

4. Processos d'avaluació¹¹:

4.1. Valoració per part dels centres del suport institucional:

Organització i gestió general del projecte
Col·laboració del museu d'història, de l'arxiu històric...

Facilitar els plànols del monument per realitzar maquetes a escala, representacions i dissenys.

Facilitar la realització d'entrevistes, visites guiades.

Possibilitar processos d'intercanvi amb altres centres i ciutats.

Col·laboració en l'organització de la jornada d'apadrinament, elaboració dels productes finals de caire documental, multimèdia...

Facilitar la infraestructura i el suport tècnic per presentar i difondre els treballs resultants.

4.2. Indicadors d'avaluació del projecte.

a) Interdisciplinarietat.

Nombre d'àrees o departaments implicats i percentatge en relació al total.

Nombre d'activitats interdisciplinàries.
Valoració del nivell de coordinació assolit.

b) Nombre i qualitat dels agents participants.

Agents educatius de les institucions: cultura, educació, altres centres d'educació reglada...

Agents vinculats a la comunitat educativa del centre: òrgans de direcció unipersonals i col·legiats, professorat, mares i pares, alumnat i PAS.

Agents de l'àmbit de l'educació no formal.
Agents del teixit socioeconòmic, del teixit social...

c) Nombre d'actuacions que ha generat el projecte:

Concursos i exposicions de textos, cal·ligrames... (llengua catalana).

Disseny i elaboració de punts de llibre, targetes, postals, puzzles... (expressió visual i plàstica).

11. En aquest apartat s'exposa, com a exemple pràctic, l'avaluació a partir d'un llistat d'àmbits i d'activitats realitzades.

- Creació i, si escau, producció de mascotes, figures, objectes decoratius... (expressió visual i plàstica).
- Elaboració d'una revista monogràfica sobre el tema (activitat transversal).
- Obra teatral, cant coral o altres formes de representació i/o expressió corporal (llengua catalana).
- Creació de DVD sobre l'experiència global (informàtica).
- d) Valoració d'altres activitats complementàries i extraescolars relacionades amb el monument:
- Participació en jornades de reflexió, informació, aprofundiment, culturals i altres esdeveniments ciutadans...
- Activitats diverses: gimcana, cinefòrum...
- Viatges i activitats d'intercanvi amb altres ciutats patrimoni de la humanitat, la Xarxa Estatal de Ciutats Educadores (RECE), l'Associació Internacional de Ciutats Educadores (AICE) o amb les que hi ha nexes, com ara les ciutats agermanades, o les que tenen determinats monuments i espais relacionats com l'aparellament entre l'Aqüeducte de Segòvia i el Pont del Diable de Tarragona.
- Diada d'Apadrinament del Monument.
- Jornades de portes obertes per a l'accés a les activitats i exposicions, presentació pública de treballs, altres exposicions, concursos, teatre, cant coral, activitats d'educació física, de ciències naturals i socials...
- Participació en festes i esdeveniments de la ciutat com a programa: «L'escola adopta un monument».

5. *Altres escenaris d'actuació del programa*

El barri: el projecte serveix per apropar el centre al seu barri, mitjançant la participació en festes, esdeveniments i activitats i la implicació d'entitats, com ara la colla castellera i altres entitats en l'apadrinament. Utilització del centre cívic per organitzar exposicions de la documentació, els materials i treballs elaborats, representació teatral, musical..., per a mares, pares i veïns.

Intercanvi: es valora com una experiència molt positiva per a l'alumnat i el professorat.

Amb aquesta experiència l'alumnat assoleix l'oportunitat de conèixer i valorar el patrimoni d'altres ciutats i relacionar-se amb joves de la seva edat en un altre context. Constitueix un important factor que ajuda a mantenir la motivació de l'alumnat i facilitar el coneixement d'altres realitats.

Solidaritat: S'organitzen activitats solidàries, humanístiques o d'ajut davant de situacions d'emergència o de voluntariat social i mediambiental, alhora que s'hi coopera.

6. *Reconeixements*

Menció d'honor d'Europa Nostra (2008), una associació de caràcter no lucratiu, declarada d'utilitat pública. Té com a finalitats defensar i divulgar el patrimoni cultural espanyol i el seu entorn, en l'àmbit de la societat civil.

XXX Premis Baldiri Reixac (2008) per a l'estímul i el reconeixement de l'escola catalana: *L'escola adopta un monument: el Pretori*. Atorgat a l'alumnat d'ESO del SES Sant Salvador de Tarragona. Professora: Sílvia Garriga.